

Joanna Peter

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Przemysław Majkut

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Uniwersytet Jagielloński

Rola obserwacji w systemie egzaminów zewnętrznych

Wstęp

W Polsce do egzaminów zewnętrznych przystępuje rocznie około 1 200 tysięcy uczniów i absolwentów szkół na wszystkich poziomach nauczania. Na terenie samej tylko Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie każdego roku egzaminy zewnętrzne przeprowadzane są w ponad 8 tysiącach szkół w trzech województwach: lubelskim, małopolskim i podkarpackim. Do egzaminów zgłaszanych jest ponad 360 tysięcy uczniów.

Olbrzymie przedsięwzięcie organizacyjne i logistyczne wymaga od wszystkich uczestników przestrzegania określonych procedur, staranności, koncentracji oraz uwagi, które to elementy są niezbędne do zachowania porównywalności przeprowadzania i przebiegu egzaminów na każdym etapie.

Każdego roku Centralna Komisja Egzaminacyjna oraz poszczególne okręgowe komisje egzaminacyjne przygotowują biuletyny i instrukcje oraz przeprowadzają szkolenia w zakresie organizacji egzaminów dla przewodniczących zespołów egzaminacyjnych. Instrukcje i szkolenia dotyczą zarówno sposobu zgłaszania danych, mechanizmów kontrolnych wprowadzonych danych, jak i sposobu postępowania z materiałami egzaminacyjnymi przed i po egzaminie.

Mimo wielu lat doświadczeń wszystkich osób biorących udział w przeprowadzaniu egzaminów zewnętrznych, a więc pracowników OKE, dyrektorów szkół, nauczycieli w zespołach nadzorujących, egzaminatorów pracujących w Punktach Odbioru Prac (POP) przy odbiorze materiałów i dokumentacji egzaminacyjnej, egzaminatorów oceniających prace w Ośrodkach Koordynacji Oceniania (OKO), ewaluacja przebiegu egzaminów zewnętrznych jest nadal istotnym źródłem informacji o funkcjonowaniu systemu egzaminacyjnego.

Monitorowanie procesu oraz wszelkie informacje zwrotne od osób zaangażowanych pomagają instytucjom do tego wyznaczonym w uszczelnianiu procedur, ale także w usprawnianiu i ulepszaniu pracy. Celem prezentowanego materiału jest przedstawienie roli i znaczenia obserwacji przebiegu egzaminu w systemie egzaminów zewnętrznych w Polsce. Zostanie to zaprezentowane na podstawie doświadczeń zebranych przez pracowników Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Rola obserwacji egzaminów

Obserwacja przebiegu egzaminu w szkole pełni przede wszystkim funkcję kontrolną. Należy podkreślić, że nie ma ona charakteru badania naukowego. Jej celem nie jest zebranie informacji pozwalającej na weryfikację postawionej hipotezy badawczej, a zapewnienie przestrzegania procedury przeprowadzania egzaminu w szkołach.

Egzaminy zewnętrzne pozwalają sprawdzać wiedzę uczniów w sposób obiektywny i sprawiedliwy (Niemierko, 1999). Egzamin zewnętrzny pozwala sprawdzać wiedzę uczniów tymi samymi pytaniami, które zadawano im w zbliżonych okolicznościach i następnie sprawdzano według takich samych kryteriów. Jednym ze sposobów osiągnięcia tych przesłanek jest zapewnienie takich samych warunków zdawania egzaminu przez uczniów (Czarnotta-Mączyńska, 2006). Obserwator, który musi być osobą zewnętrzną w stosunku do szkoły, ma za zadanie sprawdzić, czy podczas egzaminu wszystkie procedury egzaminacyjne zostały zachowane. Należy zauważyć, że przyczyny ich złamania nie muszą wynikać ze złej woli czy też chęci dokonania oszustwa egzaminacyjnego przez pracowników szkoły lub samych uczniów. Powodem problemów z przeprowadzeniem egzaminu jest zwykle niedostateczna znajomość przepisów regulujących to zdarzenie lub po prostu nieuwaga. Każdorazowo jednak sytuacja, w której egzamin został przeprowadzony bez zachowania wszystkich procedur i przepisów, stanowi podstawę do jego unieważnienia. Z tego względu można także przyjąć, że obserwacje mają także funkcję prewencyjną – szkoły wiedzą, że także u nich w dniu egzaminu może zjawić się zewnętrzny obserwator.

Jednym z najpoważniejszych przykładów złamania procedur egzaminacyjnych jest zjawisko oszustwa egzaminacyjnego. Jako takie jest ono częstym przedmiotem analiz i badań osób zajmujących się szkołą i systemem egzaminów zewnętrznych na świecie (Cizek, 1999). Także w Polsce zwracano uwagę na niebezpieczeństwo nieetycznych zachowań podczas egzaminu, które mogą prowadzić do zafałszowania wyników uczniowskich (Niemierko, 2006; Szaleniec, 2006)¹. Jak twierdzą badacze, problem oszustwa egzaminacyjnego należy rozważać jako zagadnienie związane z trafnością wyników uzyskanych przez uczniów w trakcie procesu egzaminowania (Haladyna i Downing, 2004). Jak wskazuje Messick (1989, 2000), zapewnienie trafności w pomiarze umiejętności uczniów wiąże się ze zminimalizowaniem wpływu czynników niezależnych od umiejętności uczniowskich na wyniki. Tylko wtedy decyzje podejmowane na podstawie rezultatów egzaminu są właściwe i sprawiedliwe. Oszustwo egzaminacyjne staje się zatem źródłem zakłócającym trafność egzaminu. Osiągnięcia uczniów w takiej sytuacji są zmierzone niepoprawnie. Szkoły, w których występuje takie zjawisko, otrzymują nieprawdziwą informację zwrotną o swoim funkcjonowaniu.

Sama definicja oszustwa egzaminacyjnego zależy od tego, kto jest sprawcą takiego zachowania. Zasadniczo badacze dzielą oszustwo egzaminacyjne na indywidualne i instytucjonalne (Haladyna i Downing, 2004). Bolesław Niemierko w 2006 roku zdefiniował zjawisko oszustwa egzaminacyjnego, odnosząc je

¹ Biuletyn Badawczy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej nr 6 w 2006 roku był w całości poświęcony zagadnieniom związanym z etycznym wymiarem egzaminowania umiejętności uczniowskich. Także duża część XXII Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej w 2006 roku dotyczyła tych zagadnień.

osobno do zachowań uczniów i nauczyciela. W przypadku uczniów traktuje je jako „[...] ukryte posługiwanie się informacją uzyskaną z innych źródeł niż własna wiedza i praca, dokonywaną dla zdobycia pożądanego wyniku egzaminu”. Natomiast w przypadku nauczyciela jest to „celowe naruszanie reprezentatywności treści i wyników egzaminu oraz ułatwianie, wspomaganie i tolerowanie oszustwa egzaminacyjnego uczniów”. Należy zauważyć, że tego rodzaju zachowanie może być udziałem także dyrektora lub innych pracowników szkoły.

W ramach systemu egzaminów zewnętrznych budowane są zabezpieczenia służące do minimalizowania wpływu oszustwa egzaminacyjnego na wyniki, a przez to wpływające na zachowanie wysokiej trafności wyników uzyskiwanych przez uczniów. Jednym z tego rodzaju działań było wprowadzenie w 2006 roku na egzaminach wariantów testów różniących się dystraktorami w zadaniach zamkniętych (Szaleniec, 2006). Innym jest wprowadzanie procedur, które minimalizują możliwości oszustwa ze strony uczniów oraz szkoły podczas egzaminu. W ich ramach właśnie mieszczą się obserwacje egzaminu przez osoby zewnętrzne w stosunku do szkoły.

Organizacja obserwacji na przykładzie OKE w Krakowie

W trosce o zapewnienie jednakowych warunków przeprowadzania egzaminów zewnętrznych Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie w porozumieniu z organami prowadzącymi i nadzorującymi szkoły prowadzi obserwacje mające dostarczyć informacji na temat przebiegu egzaminów w szkołach. Działanie to ma charakter cykliczny i dotyczy wszystkich rodzajów egzaminów, organizowanych w ramach systemu egzaminów zewnętrznych. Obserwacje przebiegu egzaminu są prowadzone od samego początku istnienia systemu egzaminów zewnętrznych w Polsce.

Podstawą prawną przeprowadzenia obserwacji jest *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2007 r. nr 83, poz. 562 z późn. zm.). Zgodnie z rozporządzeniem obserwatorami egzaminów zewnętrznych mogą być:

1. delegowani pracownicy ministerstwa obsługującego ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania;
2. delegowani przedstawiciele Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i okręgowych komisji egzaminacyjnych;
3. delegowani pracownicy ministerstw obsługujących ministrów właściwych dla zawodów;
4. delegowani przedstawiciele organu sprawującego nadzór pedagogiczny, organu prowadzącego szkołę, szkół wyższych i placówek doskonalenia nauczycieli, a w przypadku egzaminu zawodowego także delegowani przedstawiciele pracodawców, upoważnieni przez dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej.

Szczegóły samego przebiegu obserwacji oraz jej dokładny zakres są wynikiem ustaleń poczynionych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną w uzgodnieniu z komisjami okręgowymi.

W krakowskiej OKE w celu otrzymania upoważnienia do prowadzenia obserwacji przedstawiciele organów prowadzących i nadzorujących szkoły składają stosowny wniosek ze wskazaniem osoby lub osób delegowanych, miejsca ich zatrudnienia, poziomu egzaminu oraz szkoły wybranej do obserwacji. Aby ułatwić złożenie wniosku, przygotowano go zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej. Upoważnienia wraz z arkuszami obserwacji, wystawione zgodnie z wnioskiem, zostają przesłane drogą pocztową do wnioskodawcy. Dodatkowo kuratoria oświaty otrzymują plik z informacjami dotyczącymi obserwacji w poszczególnych szkołach, prowadzonych w latach 2009–2015. Dzięki temu można wytypować placówki, które nie były obserwowane w ostatnich latach, i skierować do nich obserwatora. Istotne jest, że pomijając jednostkowe przypadki, uprawnieni do obserwacji sami wybierają placówkę, do której pójść w czasie egzaminu. Niektóre organy prowadzące każdego roku monitorują przebieg we wszystkich swoich placówkach – dotyczy to na ogół szkół podstawowych i gimnazjów w gminie.

Zdarzają się także przypadki, kiedy to szkoła występuje z prośbą o przysłanie obserwatora, ponieważ chciałaby mieć potwierdzenie, że egzamin został przeprowadzony zgodnie z procedurami. W takich sytuacjach do szkoły kierowany jest najczęściej pracownik OKE.

Obserwator otrzymuje instrukcję regulującą zasady jego obecności w szkole, np. czas przybycia, sposób wyboru sali, a także opisującą inne obowiązki i prawa. Ponieważ obserwatorem może być osoba spoza systemu egzaminów zewnętrznych, instrukcja zawiera także najważniejsze punkty z procedur przeprowadzania egzaminu. Obserwator otrzymuje również arkusz obserwacji, pozwalający zebrać dane dotyczące zgodności przebiegu egzaminu z procedurami. Jego dokładny opis znajduje się w późniejszej części opracowania.

Obserwacją objęty jest cały proces przeprowadzania sprawdzianu lub danej części sprawdzianu w danym dniu, którego najważniejszymi elementami są:

5. zabezpieczenie przez przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego materiałów egzaminacyjnych;
6. rozdział arkuszy egzaminacyjnych do sal;
7. przebieg samego egzaminu (w tym organizacja przerwy w sytuacji, gdy egzamin ją przewiduje);
8. zebranie, porządkowanie i pakowanie materiałów egzaminacyjnych przez zespół nadzorujący po zakończeniu pracy uczniów;
9. rozliczenie zespołu nadzorującego (lub zespołów nadzorujących) przez przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego z materiałów i dokumentacji egzaminacyjnej².

Obserwator nie może zakłócać przebiegu sprawdzianu czy egzaminu, nie komentuje go, nie wolno mu ingerować w sposób jego przeprowadzenia. Jego zadaniem jest sprawdzenie, czy egzamin został przeprowadzony zgodnie z procedurami, których elementem jest także samodzielna praca uczniów. Po skończeniu całego procesu egzaminacyjnego w szkole obserwator wypełnia arkusz obserwacji, który następnie przedstawia do wglądu Przewodniczącemu Szkolnej Komisji Egzaminacyjnej (zwykle jest nim dyrektor). Ten zgadza się ze

² Dokładny przebieg obserwacji reguluje *Instrukcja dla obserwatora sprawdzianu i egzaminów*, CKE, 2016.

spoproszeniami poczynionymi przez obserwatora lub formułuje na arkuszu własną opinię. Następnie dyrektor szkoły przekazuje arkusze do OKE za pośrednictwem punktu odbioru prac. Obserwator zachowuje jednak kopię arkusza dla siebie. W sytuacjach, gdy arkusz z różnych przyczyn nie jest przekazany do OKE, istnieje możliwość uzyskania do niego wglądu bezpośrednio od obserwatora.

Skala prowadzonych obserwacji

Każdego roku w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie wystawia się około tysiąca upoważnień do obserwacji egzaminów zewnętrznych w kilkuset szkołach. W pierwszych latach egzaminowania wystawiano nawet 2500 upoważnień. Najliczniejszą grupę osób ubiegających się o upoważnienie stanowią pracownicy organów nadzorujących i prowadzących szkoły. Bardzo nielicznie występują o upoważnienia pracownicy uczelni wyższych czy ośrodków doskonalenia nauczycieli. Etatowi pracownicy OKE w Krakowie prowadzą rocznie kilkadziesiąt obserwacji egzaminów na wszystkich poziomach.

W tabeli poniżej przedstawiono liczbę obserwowanych egzaminów na terenie działalności OKE w Krakowie w latach 2009–2016. W sumie w ciągu ostatnich 8 lat przeprowadzono 8 813 obserwacji.

Tabela 1. Liczba obserwowanych egzaminów na terenie działalności OKE w Krakowie w latach 2009–2016

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba obserwacji	1340	1192	1122	1245	1299	933	984	698

W całej Polsce obserwuje się kilka tysięcy egzaminów rocznie. Skala tego przedsięwzięcia jest zatem znaczna.

Do 2015 roku o wiele częściej obserwowany był sprawdzian w VI klasie szkoły podstawowej oraz egzamin gimnazjalny niż egzamin maturalny i egzamin zawodowy. Liczba przeprowadzanych obserwacji zmniejsza się. Egzaminy zewnętrzne nie cieszą się takim zainteresowaniem jak kilka czy kilkanaście lat temu, ponieważ stały się oczywistym, powszednim elementem pracy szkół. Osoby uprawnione do obserwacji zaspokoili ciekawość, a w świadomości np. pracowników organów prowadzących szkoły obserwacja nie jest ściśle związana z nadzorem czy kontrolą, ale raczej z podniesieniem prestiżu, rangi egzaminu.

W 2016 roku znacznie zmalała liczba obserwacji sprawdzianu. Z pewnością ma to związek z likwidacją przez Ministerstwo Edukacji Narodowej sprawdzianu w VI klasie szkoły podstawowej od 2017 roku.

Pomimo wystawionych upoważnień każdego roku około 15–20% arkuszy nie wraca do komisji egzaminacyjnej. W wielu szkołach nie zaznaczono też obecności obserwatora w internetowym protokole przebiegu egzaminu. Może to oznaczać albo nieobecność obserwatora z różnych przyczyn (np. konieczność uczestniczenia w innych pracach zleconych przez pracodawcę, choroba), albo celowe działanie szkoły, która w ten sposób nie podaje informacji o przebiegu egzaminu i wyniku obserwacji.

Analiza treści i zakresu arkusza obserwacji

W OKE w Krakowie obserwacje przebiegu egzaminów zewnętrznych prowadzi się od samego ich początku. Każdego roku obserwatorzy wypełniali arkusz obserwacji. Na przestrzeni lat zakres i forma arkuszy obserwacji ulegały licznym modyfikacjom – od bardzo rozbudowanego po znacznie uproszczoney.

Od 2015 roku z inicjatywy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej we wszystkich OKE ujednolicono procedury związane z obserwacją egzaminów zewnętrznych, m.in. wszystkie okręgowe komisje egzaminacyjne posługują się arkuszami przygotowanymi i przesłanymi przez Centralną Komisję Egzaminacyjną – do każdego poziomu egzaminowania osobno (przykładowy arkusz – załącznik nr 1). Arkusze obserwacji są zamieszczane w *Procedurach* przygotowania i przeprowadzania poszczególnych egzaminów zewnętrznych, co daje dyrektorom szkół z jednej strony możliwość zapoznania się z zakresem obserwacji, a z drugiej – możliwość weryfikacji stanu przygotowania szkoły do egzaminu.

Obecne arkusze obserwacji zawierają kilkadziesiąt stwierdzeń dotyczących bezpośrednio procedur egzaminacyjnych. Obserwatorzy niejednokrotnie mają wątpliwości, którą odpowiedź zaznaczyć (np. kiedy zdarzenie nie wystąpiło i nie da się stwierdzić, czy przebiegło zgodnie z procedurami) lub przez pomyłkę zakreślają odpowiedź niezgodną z intencją, co okazuje się dopiero w momencie analizy i weryfikacji arkuszy obserwacji. Kiedy podobnego arkusza używano w przeszłości w OKE w Krakowie, często otrzymywano nieprawdziwą informację o zasłabnięciu uczniów, ogłoszeniu alarmu czy przerwaniu egzaminu. Każdorazowo tego rodzaju informacja z arkusza obserwacji jest weryfikowana w innych dokumentach z przebiegu egzaminu oraz z samą szkołą. Co istotne, dotychczas nigdy zdarzenia związane z naruszeniem procedur egzaminacyjnych w zakresie poważnych zdarzeń losowych nie potwierdziły się lub ich wpływ na przebieg egzaminu był niewielki. Często ich weryfikacja wskazywała po prostu na błędy w wypełnianiu arkusza przez obserwatora.

Z powodu tego typu błędów, uderzających ostatecznie w szkołę, która musi wyjaśniać zaistniałą sytuację, w OKE w Krakowie zrezygnowano z tak szczegółowego arkusza obserwacji. Zdecydowano się na znaczne uproszczenie tego narzędzia (przykładowy arkusz – załącznik nr 2). W latach 2010–2014 arkusz obserwacji funkcjonował w najbardziej uproszczonej formie – zawierał tylko informacje o miejscu egzaminu (kod szkoły), jego poziomie i zakresie, pytanie: „Czy sprawdzian/egzamin przebiegał zgodnie z procedurami?” oraz miejsce na wpisanie spostrzeżeń: „Jeżeli podczas sprawdzianu/egzaminu miało miejsce postępowanie niezgodne z procedurami lub inne zdarzenie, które mogło mieć wpływ na przebieg i wynik egzaminu, proszę je opisać, omawiając reakcję osób znajdujących się w sali”. Arkusz został pozytywnie przyjęty przez obserwatorów z kuratoriów oświaty, których poproszono o opinię na jego temat. Dawał możliwość bardzo szybkiego wychwycenie istotnych informacji dotyczących przebiegu egzaminu, zwłaszcza jeśli doszło do nieprzestrzegania procedur. Takie rozwiązanie pozwala obserwatorowi, często nieznającemu szczegółowo procedur, na większą swobodę wypowiedzi, a do systemu trafiają informacje o sytuacjach, których nie przewidziano wcześniej.

Ważnym aspektem formy arkusza obserwacji jest to, że powinien on podkreślać wzajemne zaufanie wszystkich uczestników procesu egzaminowania: uczniów, szkół, komisji egzaminacyjnych, organów prowadzących i nadzorujących.

Zbyt restrykcyjna forma stwarza wrażenie braku wzajemnego zaufania i zamiast prowadzić do akceptacji i przestrzegania zasad, będzie prowokować do szukania sposobów na ukrycie ewentualnych uchybień.

Analiza wyników obserwacji

Analiza wyników obserwacji jest przeprowadzana przez pracowników OKE w Krakowie cyklicznie, po każdej sesji egzaminacyjnej. Podsumowując jej wyniki, można stwierdzić, że zdaniem obserwatorów w zdecydowanej większości szkół egzaminy zewnętrzne przebiegały bez zakłóceń i zgodnie z procedurami. Bardzo nieliczne arkusze obserwacji zawierają uwagi mogące świadczyć o uchybieniach proceduralnych, jednak zwykle nie miały one znaczenia dla przebiegu egzaminu. Najczęściej pojawiają się zapisy o problemach związanych ze zdarzeniami losowymi, takimi jak zaślabnięcia uczniów. Problemem wskazywanym przez obserwatorów były także kłopoty z odtwarzaniem płyt na egzaminach z języków obcych. W odniesieniu do samych procedur egzaminacyjnych wpisy obserwatorów najczęściej dotyczyły usterek związanych ze sposobem pakowania prac egzaminacyjnych, koniecznością wykorzystania arkuszy rezerwowych oraz spóźnień zdających.

Co istotne, podczas prowadzenia obserwacji na przestrzeni lat nie odnotowano przypadku niedozwolonej pomocy ze strony szkoły w rozwiązywaniu egzaminów przez uczniów. Arkusz obserwacji kilkukrotnie był wykorzystywany podczas wyjaśniania wątpliwości związanych z unieważnieniem egzaminu.

Podsumowanie

Obserwacja przebiegu egzaminu w szkole stanowi obecnie rutynowy element działania systemu egzaminów zewnętrznych. Szkoły mają świadomość i przyzwyczyły się do tego, że w dniu egzaminu może odwiedzić ich zewnętrzny obserwator. Kuratoria oświaty i pracownicy jednostek samorządu terytorialnego prowadzących szkoły mają świadomość możliwości przeprowadzania obserwacji w szkołach i wykorzystują ją.

Na podstawie oświadczeń OKE w Krakowie można sformułować kilka propozycji związanych z obserwacjami. Po pierwsze, obserwacja powinna mieć raczej charakter prewencyjny, wiązać się z informacją, że ktoś spoza szkoły może podczas egzaminu przebywać w szkole i przyglądać się przebiegowi. Funkcja kontrolna wydaje się mocno ograniczona – nikt nie będzie celowo łamał procedur podczas obserwacji, ale nie jest to dowód na to, że procedury są przestrzegane, gdy nie ma zewnętrznego obserwatora. Podczas obserwacji nie znaleziono nigdy dowodów na celowe działania szkoły, mogące kwalifikować się jako oszustwo egzaminacyjne. Wskazuje na to analiza wyników obserwacji. Wskazywane tam sytuacje mogące wpłynąć na przebieg egzaminu mają albo charakter losowy, albo są wynikiem niedostatecznego stosowania się do procedur egzaminacyjnych lub wręcz ich nieznanomości przez uczniów oraz pracowników szkoły.

Drugi wniosek wiąże się z maksymalnym uproszczeniem arkusza obserwacji. Doświadczenie pracowników OKE w Krakowie związane z obserwacją egzaminów prowadzi do konkluzji, że uproszczenie arkusza wpływa na zmniejszenie liczby błędów związanych z nieprawdziwą informacją o złamaniu procedur. Innym argumentem jest kwestia związana z osobą obserwatora. Szczegółowy arkusz obserwacji może prowadzić do sytuacji, w której czuje się on zwolniony z przejrzenia procedur egzaminacyjnych. Mechanizm jest prosty – obserwator może mieć przeświadczenie, że skoro pytania są tak dokładne, to wystarczy szukać w szkole potwierdzenie lub zaprzeczenia informacji, by poprawnie wykonać obserwację. Inaczej mówiąc, szczegółowe pytania mogą zawężyć percepcję obserwatora tylko do tych zagadnień, które są w pytaniach. Pozostawienie otwartego pytania o to, czy egzamin był przeprowadzony poprawnie, niejako wymusza na obserwatorze większą uwagę na całym procesie oraz dodatkowo opisanie całej sytuacji, która zdaniem obserwatora mogła rodzić wątpliwości.

Należy pamiętać, że obserwacja to prawo, a nie obowiązek i jej prowadzenie leży w interesie systemu egzaminów zewnętrznych. Warto zatem zwrócić uwagę, aby jej zasady były jak najbardziej akceptowalne przez potencjalnych uczestników – zarówno obserwujących, jak i obserwowanych, ponieważ tylko wtedy będzie ona pełniła swą funkcję.

Załącznik 1

Cielegowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
Wydział Badań i Analiz
2013 rok

ARKUSZ OBSERWACJI

miejsce na naklejkę
z kodem paskowym szkoły,
pobrany od dyrektora szkoły,
w której prowadzona jest obserwacja

Wypełniając *Arkusz obserwacji* proszę zamalować kwadrat w polach odpowiadających obserwowanemu egzaminowi i Państwa stwierdzeniom. W przypadku pomyłki proszę otoczyć kwadrat kółkiem i zamalować właściwy. **Oryginał Arkusza Obserwacji** proszę pozostawić u dyrektora szkoły (który przekaże go do OKE wraz z dokumentacją egzaminacyjną do POP), a kopię zachować do końca grudnia br.

I. RODZAJ EGZAMINU

1	SPRAWDZIAN ☐					
2	EGZAMIN GIMNAZJALNY			język polski	☐	
				historia i wiedza o społeczeństwie	☐	
				matematyka	☐	
				przedmioty przyrodnicze	☐	
				język obcy nowożytny <small>(proszę wpisać jaki język)</small>	☐	
3	EGZAMIN MATURALNY - część pisemna ☐		EGZAMIN MATURALNY - część ustna ☐			
	Przedmiot maturalny	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony	Przedmiot maturalny	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
	j. polski	☐	☐	fizyka i astronomia	☐	☐
	j. angielski	☐	☐	geografia	☐	☐
	j. francuski	☐	☐	historia	☐	☐
	j. niemiecki	☐	☐	historia muzyki	☐	☐
	j. rosyjski	☐	☐	historia sztuki	☐	☐
	j. hiszpański	☐	☐	informatyka	☐	☐
	j. włoski	☐	☐	matematyka	☐	☐
	j. łaćniński i kultura antyczna	☐	☐	wiedza o społeczeństwie	☐	☐
	biologia	☐	☐	wiedza o tańcu	☐	☐
	chemia	☐	☐	inne	☐	☐
4	EGZAMIN POTWIERDZAJĄCY KWALIFIKACJE ZAWODOWE			EGZAMIN POTWIERDZAJĄCY KWALIFIKACJE W ZAWODZIE		
	etap pisemny ☐ etap praktyczny ☐			część pisemna ☐ część praktyczna ☐		
Zawody lub kwalifikacje, w których odbywał się egzamin:						

Numer sali, w której prowadzono obserwację (zgodnie ze zgłoszeniem w systemie OBIEG)

II. PRZEBIEG EGZAMINU

Egzamin przebiegał zgodnie z procedurami

TAK

NIE

Godzina rozpoczęcia pracy

Godzina zakończenia pracy

Czy w sali byli uczniowie z wydłużonym czasem pracy

TAK

NIE

Załącznik 2.

..... miejsowości data	miejsce na naklejkę z kodem paskowym szkoły, pobranym od dyrektora szkoły, w której prowadzona jest obserwacja, lub pieczęć oraz identyfikator szkoły
----------------------	---------------	---

ARKUSZ OBSERWACJI PRZEBIEGU EGZAMINU MATURALNEGO

Jednostka delegująca obserwatora

Wypełniając arkusz obserwacji, proszę zamalować kwadrat odpowiadający zaobserwowanym faktom. W przypadku pomyłki proszę otoczyć kwadrat kółkiem i zamalować właściwy. Wypełniony arkusz proszę podpisać i przekazać przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego.

Oryginał dokumentu proszę przesłać do OKE, kopia pozostaje w dokumentacji szkoły.

Jeżeli podczas egzaminu maturalnego miało miejsce zachowanie niezgodne z przepisami lub inne zdarzenie, które Pani/Pana zdaniem mogło mieć wpływ na przebieg i wynik egzaminu, proszę **niezwłocznie skontaktować się z Okręgową Komisją Egzaminacyjną w Krakowie**, e-mail: obserwacje@oke.krakow.pl, tel.: 12 68 32 139, a zaistniałą sytuację opisać w pkt. III. Uwagi obserwatora.

I. Informacja o egzaminie

EGZAMIN MATURALNY – część pisemna	☐	poziom podstawowy	☐
		poziom rozszerzony	☐
		poziom dwujęzyczny	☐
EGZAMIN MATURALNY – część ustna	☐	bez określenia poziomu	☐
		poziom dwujęzyczny	☐
EGZAMIN W „STAREJ” FORMULE	☐	EGZAMIN W „NOWEJ” FORMULE	☐

PRZEDMIOT MATURALNY			
język polski	☐	fizyka (fizyka i astronomia)	☐
matematyka	☐	geografia	☐
język obcy <i>wpisz i jaki</i>	☐	historia	☐
język mniejszości narodowej <i>wpisz i jaki</i>	☐	historia muzyki	☐
język łemkowski	☐	historia sztuki	☐
język kaszubski	☐	informatyka	☐
biologia	☐	język łaciński i kultura antyczna	☐
chemia	☐	wiedza o społeczeństwie	☐
filozofia	☐	inny	☐
Numer sali, w której prowadzono obserwację		<input type="text"/>	

II. Przebieg egzaminu maturalnego

Egzamin przebiegał zgodnie z przepisami	TAK	☐	NIE	☐
---	-----	--------------------------	-----	--------------------------

II A. Część pisemna

Lp.	Stwierdzenia	TAK	NIE
Warunki lokalowe i techniczne			
1.	Materiały egzaminacyjne były przechowywane w sejfie/specjalnym i dobrze zabezpieczonym pomieszczeniu.	☐	☐
2.	Sala, w której odbywał się egzamin, spełnia warunki zapewniające zdającym bezpieczeństwo i higienę pracy (temperatura, oświetlenie, poziom hałasu).	☐	☐
3.	Przygotowany został <i>Plan sali egzaminacyjnej</i> .	☐	☐
4.	Z sali usunięto pomoce dydaktyczne dotyczące danego egzaminu.	☐	☐
5.	W miejscu widocznym dla wszystkich zdających umieszczony został zegar.	☐	☐
6.	Czas trwania egzaminu został zapisany w widocznym dla zdających miejscu.	☐	☐
7.	Każdy zdający siedział przy osobnym numerowanym stoliku, a odległość między nimi zapewniała samodzielność pracy.	☐	☐
8.	Członkowie zespołu byli rozmieszczeni w sali w sposób umożliwiający nadzorowanie wszystkich zdających w ramach przydzielonego sektora.	☐	☐
Przed egzaminem			
9.	Przed wejściem do sali umieszczona została lista zdających.	☐	☐
10.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przypomniał zdającym, członkom zespołu oraz obserwatorom o zakazie wnoszenia do sali egzaminacyjnej urządzeń telekomunikacyjnych bądź korzystania z takich urządzeń w sali.	☐	☐
11.	Zdający losowali numery stolików, przy których będą pracować.	☐	☐
12.	Sprawdzono dokumenty tożsamości zdających.	☐	☐
13.	Sprawdzono tożsamość obserwatora.	☐	☐
14.	Zespół nadzorujący składał się ze zgodnej z przepisami liczby osób (2 osoby – do 5 zdających, 3 osoby – od 6 do 30 zdających, na każdych kolejnych 20 – jedna osoba więcej).	☐	☐
15.	W skład zespołu nadzorującego wchodził nauczyciel zatrudniony w imiej szkole lub w placówce.	☐	☐
16.	Materiały egzaminacyjne zostały wniesione na salę w obecności przedstawiciela zdających.	☐	☐
Przebieg egzaminu			
17.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przypomniał zdającym o zasadach zachowania się podczas egzaminu.	☐	☐
18.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przypomniał zdającym o obowiązku zapoznania się przed przystąpieniem do rozwiązywania zadań z instrukcją na stronie tytułowej arkusza egzaminacyjnego.	☐	☐
19.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przypomniał zdającym o zasadach zachowania się podczas egzaminu.	☐	☐
20.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przypomniał zdającym o obowiązku sprawdzenia poprawności numeru PESEL na naklejkach przygotowanych przez OKE oraz sposobie kodowania arkusza.	☐	☐
21.	Przewodniczący zespołu nadzorującego poinformował zdających o obowiązku zaznaczania odpowiedzi do zadań zamkniętych na karcie odpowiedzi w przypadku egzaminu z matematyki na poziomie podstawowym i egzaminu z języków obcych na każdym poziomie.	☐	☐

22.	Przewodniczący zespołu nadzorującego poinformował zdających o zasadach oddawania arkuszy egzaminacyjnych po zakończeniu pracy.	☐	☐
23.	Członkowie zespołu nadzorującego udzielali wyjaśnień dotyczących zadań egzaminacyjnych lub komentowali je.	☐	☐
24.	Przewodniczący zespołu nadzorującego poinformował zdających, że do końca pracy pozostało 10 minut.	☐	☐
25.	W trakcie egzaminu zdający korzystali z urządzeń telekomunikacyjnych, a członkowie zespołu nadzorującego nie reagowali.	☐	☐
26.	W trakcie egzaminu zdający korzystali wyłącznie z dozwolonych materiałów i przyborów.	☐	☐
27.	Członkowie zespołu nadzorującego w trakcie egzaminu wykonywali inne czynności (np. czytali gazety, sprawdzali prace uczniów, rozmawiali).	☐	☐
Po egzaminie			
28.	Członkowie zespołu nadzorującego przy odbiorze prac sprawdzali kompletność arkusza egzaminacyjnego.	☐	☐
29.	Przy pakowaniu prac egzaminacyjnych w sali był obecny przedstawiciel zdających.	☐	☐
30.	Przewodniczący zespołu nadzorującego przekazał niezwłocznie wszystkie spakowane i uporządkowane materiały i dokumenty egzaminacyjne przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego.	☐	☐

II B. Część ustna – język polski, język mniejszości narodowej, język mniejszości etnicznej, język regionalny

Lp.	Stwierdzenia	TAK	NIE
Warunki lokalowe i techniczne			
1.	W sali znajdowały się trzy komputery: dla zespołu przedmiotowego, dla osoby odpowiadającej oraz dla osoby przygotowującej się do egzaminu (dotyczy egzaminu z wykorzystaniem komputerów).	☐	☐
2.	Sala, w której odbywał się egzamin, spełnia warunki zapewniające zdającym bezpieczeństwo i higienę pracy (temperatura, oświetlenie, poziom hałasu).	☐	☐
3.	Z sali usunięto pomoce dydaktyczne dotyczące danego egzaminu.	☐	☐
4.	W miejscu widocznym dla zdających został umieszczony zegar.	☐	☐
Przed egzaminem			
5.	Przed wejściem do sali umieszczona została lista zdających.	☐	☐
6.	Przewodniczący zespołu przedmiotowego sprawdził poprawność działania przygotowanego sprzętu (w przypadku korzystania na egzaminie z komputerów).	☐	☐
7.	Przewodniczący zespołu przedmiotowego sprawdził, czy na pulpitych komputerów znajdują się foldery z plikami zawierającymi zadania na dany dzień (w przypadku korzystania na egzaminie z komputerów).	☐	☐
8.	Sprawdzono dokumenty tożsamości zdających.	☐	☐
9.	Sprawdzono tożsamość obserwatora.	☐	☐
10.	W skład zespołu przedmiotowego wchodził nauczyciel zatrudniony w innej szkole lub w placówce.	☐	☐
Przebieg egzaminu			
11.	Przewodniczący zespołu przedmiotowego kontrolował czas trwania egzaminu poszczególnych zdających.	☐	☐
12.	Członkowie zespołu przedmiotowego przerywali zdającemu wypowiedź monologową.	☐	☐
13.	Członkowie zespołu przedmiotowego udzielali wyjaśnień dotyczących zadań egzaminacyjnych lub komentowali je.	☐	☐
14.	Członkowie zespołu przedmiotowego przeprowadzili egzamin zgodnie z przepisami.	☐	☐

15.	Członkowie zespołu przedmiotowego przeprowadzali losowanie zadań przez zdających zgodne z zasadami wpisanymi do <i>Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu maturalnego w „nowej” formule obowiązującej w r. szk. 2015/2016.</i>	☐	☐
16.	Członkowie zespołu przedmiotowego posiadali kryteria oceniania, z których korzystali, oceniając wypowiedzi zdających.	☐	☐
17.	Liczba punktów uzyskana przez danego zdającego była ustalona wspólnie przez przewodniczącego i członka zespołu przedmiotowego po zakończeniu egzaminu dla grupy 5 zdających.	☐	☐
Po egzaminie			
18.	Członkowie zespołu przedmiotowego po egzaminie zebrali wydruki zadań oraz wszystkie notatki zdających.	☐	☐
19.	Przewodniczący zespołu przedmiotowego przekazał niezwłocznie wszystkie spakowane i uporządkowane materiały i dokumenty egzaminacyjne przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego.	☐	☐

II C. Część ustna – język obcy nowożytny

Lp.	Stwierdzenia	TAK	NIE
1.	Przed wejściem do sali umieszczona została lista zdających.	☐	☐
2.	Sprawdzono dokumenty tożsamości zdających.	☐	☐
3.	Sprawdzono tożsamość obserwatora.	☐	☐
4.	W skład zespołu przedmiotowego wchodził nauczyciel zatrudniony w innej szkole lub w placówce.	☐	☐
5.	Od momentu wylosowania zestawu egzaminów prowadzony był wyłącznie w języku obcym.	☐	☐
6.	Członkowie zespołu przedmiotowego kontrolowali czas trwania poszczególnych części egzaminu, korzystając z zegara z sekundnikiem/stopera, a nie z aplikacji w urządzeniu telekomunikacyjnym.	☐	☐
7.	Egzamin dla danego zdającego przeprowadzał wyłącznie jeden członek zespołu, wskazany przez przewodniczącego zespołu przedmiotowego.	☐	☐
8.	Zdający sporządzał notatki.	☐	☐
9.	Zdający korzystał ze słowników lub innych pomocy.	☐	☐
10.	Członkowie zespołu przedmiotowego posiadali kryteria oceniania, z których korzystali, oceniając wypowiedzi zdających.	☐	☐
11.	Liczba punktów uzyskana przez danego zdającego była ustalona wspólnie przez przewodniczącego i członka zespołu przedmiotowego.	☐	☐
12.	Członkowie zespołu przedmiotowego wypełniali protokół indywidualnej oceny po każdym zdającym.	☐	☐
13.	Przewodniczący zespołu przedmiotowego przekazał niezwłocznie wszystkie spakowane i uporządkowane materiały i dokumenty egzaminacyjne przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego.	☐	☐

III. Uwagi obserwatora

Jeżeli podczas egzaminu miało miejsce postępowanie niezgodne z przepisami lub inne zdarzenie, które mogło mieć wpływ na przebieg i wynik egzaminu, proszę je opisać, omawiając reakcje osób znajdujących się w sali.

.....

.....

.....

.....

.....
*czytelny podpis obserwatora wypełniającego
 arkusz obserwacji przebiegu
 egzaminu maturalnego*

Bibliografia

- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz.U. z 2007 r. nr 83, poz. 562, z późn. zm.).
- Niemierko B., (1999), *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa.
- Czarnotta-Mączyńska J., (2006), *Niektóre prawne, organizacyjne i etyczne aspekty zapewniania obiektywizmu egzaminowania zewnętrznego* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.) *O wyższą jakość egzaminów szkolnych*. Kraków: GRUPA TOMAMI.
- Cizek G.J., (1999), *Cheating on tests. How to do it, detect it, and prevent it*. Mahwah: Erlbaum.
- Szaleniec H. (2006). *Oszukiwanie na egzaminie istotnym źródłem majowej porażki* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.) *O wyższą jakość egzaminów szkolnych*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Niemierko B. (2006), *Oszustwo egzaminacyjne* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.) *O wyższą jakość egzaminów szkolnych*. Kraków: GRUPA TOMAMI, PTDE.
- Haladyna T.M., Downing S.M. (2004), *Construct-irrelevant variance in high-stakes testing*. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 23(1), pp. 17–27.
- Messick S. (1989), *Validity*. In R. L. Linn (Ed.), *Educational measurement* (3rd ed., pp. 13–103). New York, NY: Macmillan.
- Messick S. (2000), *Consequences of test interpretation and use: The fusion of validity and values in psychological assessment*. In R. D. Goffin & E. Helmes (Eds.), *Problems and solutions in human assessment: Honoring Douglas N. Jackson at seventy* (pp. 3–20). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Centralna Komisja Egzaminacyjna, (2016), *Instrukcja dla obserwatora sprawdzianu i egzaminów*.